

A harc a gondolatainkért a nyelven keresztül zajlik

Készült: 2019. augusztus 13.

<https://444.hu/2019/08/13/a-harc-a-gondolatainkert-a-nyelven-keresztul-zajlik>

<https://balmix.hu/hu/magyar-elemzesek/32218-https-tldr-444-hu-2019-08-13-a-harc-a-gondolatainkert-a-nyelven-keresztul-zajlik>

„HA AZ EMBER NEM NYERI MEG A SAJÁT NYELVÉRT VÍVOTT HARCOT, AKKOR NEM NYER A TARTALMAKRÓL SZÓLÓ BIRKÓZÁSBAN SEM.” Orbán Viktor [beszélt erről](#) a Kleine Zeitung című osztrák lapnak még májusban egy szokatlanul filozofikus interjúban. Orbán szerint nyugaton a liberálisok megkaparintották az olyan fogalmakat, mint a szabadság vagy a sajtószabadság, a kereszténydemokraták pedig veszítettek a nyelvi harcokban. Az idei tusványosi előadáson is ez volt az egyik fontos téma: a miniszterelnök [keresztény szabadságként](#) definiálta újra az illiberalizmust, és azt akarta elérni, hogy ez a kifejezés terjedjen el - angolul is elmondta a nemzetközi közönség kedvéért. A média pedig ezután tényleg hosszan emésztgette is az új szófordulatot.

A *keresztény szabadság* persze csak egyetlen példa, amit viszont Orbán összességében a nyelvről mond, az valóban a politika egyik központi, sokszor alulértékelt tényezője, és a Fidesz belföldi dominanciájának egyik meghatározó oka.

A szavakon keresztül a gondolatokat határozzák meg

A Fidesz az évtizedek óta tudatos, egyre inkább professzionalizálódó nyelvpolitikával nemcsak azt határozza meg, hogy miről beszéljenek az emberek, de azt is, hogy hogyan, milyen szavakat és fogalmakat használjanak ehhez. Ennek pedig óriási jelentősége van:

AZZAL, HOGY MILYEN SZAVAKKAL ÍRJUK LE A VALÓSÁGOT, A GONDOLATAINKAT IS KERETBE FOGLALJUK.

A kétezres években a „*polgári Magyarország*” volt a meghatározó keret, amivel a posztkommunista erőkkal szemben határozta meg magát a Fidesz - erről a századvéges G. Fodor Gábor később [el is ismerte](#), hogy „politikai termék” volt, de kétségtelenül sikeres termék, ami hosszú időn keresztül identitást és világmagyarázatot adott a fideszes szavazóknak. 2015 után pedig azt sikerült elérni, hogy a korábban szinte egyáltalán nem használt, kifejezetten elidegenítő hatású „*migráns*” szóval alapjaiban befolyásolják azt, hogyan gondolkodnak Magyarországon a máshonnan jött emberekről - különösen azokkal a nyelvi konstrukciókkal együtt, amik ebből származtak (*migránsszimigató, migránsbarát, migránspárti, migránspaktum, satöbbi*).

A migrációs téma pedig azért is lett telitalálat, mert szemben például a rezsicsökkentés-kampánnyal, ebből szinte a teljes politikát le lehet vezetni a biztonsági intézkedésektől a családpolitikán keresztül az ellenfelekkel való fellépésig, és mindezt egységes történetként lehet prezentálni.

Eltolni a kereteket

Hogy mit jelent a nyelvért való harc? „Azt, hogy nem a vitát akarod megnyerni ügyek és álláspontok mentén, hanem a vita teljes keretét el akarod tolni a saját pozíciód felé”, magyarázta a 444-nek Cas Mudde populizmuskutató. És hogy miért kell eltolni ezeket a kereteket?

„Azért, mert amikor az emberek többsége úgy tekint az érveidre, mintha azok nem egy adott ideológiából következnének, hanem egyszerűen a józan észből, akkor nagyon könnyű kampányolni ezekkel, vagy politikai intézkedéseket csinálni belőlük” - mondta.

A Fidesz nyelvi megoldásai pontosan ezt szolgálják: önmagában például nehezebb lenne megindokolni, miért kell törvényt hozni civil szervezetek ellen. De ha ezek a szervezetek a „*liberális maffia*” részei, akkor már logikusnak tűnik, legalábbis a közönség egy része számára. Önmagában nem lenne természetes az sem, hogy miért tartanak gyerekeket és családokat is embertelen körülmények között, éheztetve a tranzitónában.

DE HA EZEK NEM IS EMBEREK, CSAK „*MIGRÁNSOK*”, AKIK AZ EGÉSZ ÉLETÜKET FENYEGETŐ „*INVÁZIÓ*”RÉSZEI, AKKOR EZT SOKKAL KÖNNYEBBEN BE LEHET MUTATNI A JÓZAN ÉSZ ÁLTAL VEZÉRELT INTÉZKEDÉSKÉNT.

A CEU elleni törvényhez is sokkal inkább volt szükség arra a nyelvi környezetre, amiben csak „*Soros-egyetemnek*” nevezték az ellenségesnek tartott intézményt, mint bármilyen érvre, ami a vitában elhangzott. Sőt, a konkrét érvek gyakran követhetetlenek és ellentmondásokkal vannak tele (ezt például az MTA-ügyben [ki is mutatta a Korruptiókutató Intézet](#)), de ez nem sokat számít az egységes kerethez képest.

Harc Gramsciért

A témában az egyik leggyakrabban emlegetett név egy 1937-ben meghalt olasz marxista filozófus, [Antonio Gramsci](#), és az általa használt kulturális hegemonia fogalma, amivel azt írta le, hogy a politikai változások a

kulturális változásokból vezethetőek le. Gramsci neve az utóbbi időben kifejezetten sokszor került elő ([nemcsak Magyarországon](#)), de róla írta a szakdolgozatát Orbán Viktor is. És bár baloldali szerzőről van szó, egyáltalán nem csak [a baloldalon](#) hivatkozzák rendszeresen. Békés Márton, a Terror Háza kutatási igazgatója például [arra szólította fel](#) saját politikai oldalát: „Gramsci a miénk – olvassuk, értelmezzük, használjuk!”

„Egy hatékony jobboldali kormányzás elképzelhetetlen úgy, hogy az ellenfele nyelvét használja. Szun-cétől Clausewitz-en keresztül Carl Schmittig minden nagy hadtudós és politikafilozófus tudta, hogy aki átveszi ellenfele szókészletét, az elkezd annak fejével gondolkodni és már veszített is” - mondta kérdésünkre Békés, aki szerint a 90-es és kétezres években sok szó jelentését meghatározta a posztkommunista és liberális politika, de ennek lebontása már 2010 óta zajlik.

Békés, aki a Terror Házában viselt posztja mellett a Kommentár magazin főszerkesztője is, [meghatározó szereplő](#) az Orbán által emlegetett nyelvi és kulturális háború jobboldalán. „Azt, hogy ma mi a hazai jobboldal, egy néhány szóból álló szófelhővel könnyedén meg tudnánk mondani, amint azt is, hogy kik a barátai és kik az ellenségei - a hazai liberális, zöld és baloldali, vagy jobbkios mondanivaló összeszedésén, pláne az ezek közötti kohézió mibenlétén azonban sokat kellene gondolkodnunk” - mondta.

És hogy néz ki konkrétan, közelről egy nyelvi háború?

„Ez egy hosszú, fárasztó és türelmet igénylő küzdelem, amelynek az első eredményei láthatóak. A törvényeket hozni rövid idő alatt is lehet, de a közgondolkodás átforgalmazása évtizedes feladat. Az új, konzervatív szemantikai háló megszövegeése művek alkotásával, körbehivatkozással, folyóiratok, könyvek és televízióműsorok működtetésével lehetséges, amely kitarató munkával biztosan célhoz ér.”

Ezek a törekvések egyébként jól láthatóak a nemzetstratégiai jelentőségűnek minősített Közép-Európai Sajtó és Média Alapítvány lapjainak működésében, ahol a Hírtv minden szórakoztató műsorának ajánlóját megpörgetik az összes testvérlapban. Egyértelmű a szándék egy saját nyilvánosság-univerzum kiépítésére, amihez kell rengeteg beszélő fej a hírműsorokba a politikai üzenetek újra- és újracsomagolásához, és kellenek saját sztárok és showműsorok (Bayer Show, Sajtóklub, és a többi).

Bár Békés, vagy éppen maga Schmidt Mária is rendszeresen értekezik nyelvpolitikai kérdésekről elméleti szinten, a napi nyelvi harcok nem feltétlenül ebből vezethetőek le. Akiket erről kérdeztünk a kormányzati kommunikáció környékén, igyekeztek csökkenteni az „értelmségi megközelítés” jelentőségét. A napi nyelvpolitikai ügyekkel Habony Árpád köre foglalkozik, és alapvetően sokkal inkább technikai, fókuszcsoporthoz felméréseken alapuló módszerekkel választják ki az üzeneteket, vagyis azt mérik, hogyan reagálnak különböző csoportok különböző szövegekre

„Szerintem akik ezzel foglalkoznak, azok nem olvastak Gramscit” - érzékeltette egy forrásunk, hogy ennek a feladatnak a leírására nem az akadémikus megközelítés a legalkalmasabb. És persze nem érdemes úgy gondolni erre, mint egy minden helyzetben működő fegyverre: van, amikor látványosan besül, mint 2015 elején, amikor hiába próbálkoztak, üresen csengett a Fidesz *keményen dolgozó kismemberezése*, [le is cserélték](#) rövid idő után.

Még a támadás is erősíti

Itt válik el a politikai elemzésekben gyakran használt *tematizálás*, és annak második szintje, a *nyelvpolitika*. Előbbi ugyanis még csak annak meghatározása, hogy mi legyen a téma, ami önmagában is fontos, de csak a dolog egyik fele. A nyelvpolitikához már az is hozzátartozik, hogy milyen szavakkal történjen mindez. És van még egy fontos fogalom: a *keretezés*, vagyis, hogy ez üzenet milyen egységes gondolatvilágba illeszkedik.

A keretek azért is hasznosak, mert még akkor is erősödnek, ha valaki épp támadja őket. Erről ír *Ne gondold az elefántra!* című könyvében [George Lakoff amerikai nyelvész és filozófus](#). A könyv a címmel is a keretek fontosságára utal - a példa szerint ha valakinek azt mondják, ne gondoljon az elefántra, képtelen lesz erre, az elefánt szó ugyanis önmagában olyan erős képzeletársításokkal jár, hogy akkor is hatalmas ormány jelenik meg előttük, ha épp azt mondják, hogy ne erre gondoljunk.

Ennek politikai megfelelője az, amikor például az ellenzék direktben a kormány szimbólumait használja, még ha támadólag is - bármennyire kritikusnak szánják, ezzel általában az eredeti üzenetet erősítik. (A magyar példák közül itt gondolhatunk számos anti-plakátkampányra, vagy épp arra, hogy Orbán Viktor nagy beszédei után az ellenzéki pártok szinte mindig automatikusan reagálni akarnak - amivel csak tovább erősítik, hogy a beszéd nagy és fontos, a napirendet meghatározó esemény volt.)

Hasonló példa volt Lakoff szerint, amikor Richard Nixon amerikai elnök kiállt a Watergate-botrány után, és azt mondta a tévében, nem vagyok csaló. Ezzel csak erősítette az emberek véleményét arról, hogy csalt. (Ugyanígy, amikor egy politikus azt mondja, hogy *nincs ügy*, az első dolog, amire az emberek gondolnak, hogy

dehogynincs.) Lakoff szerint a keretalkotás alapelve, hogy ne használjuk a másik oldal nyelvét egy vitában, mert a szóhasználat eleve meghatároz egy keretet. Aki pedig irányítja a nyelvet, az irányítja az üzenetet is.

Nem elég, ha igazad van

A *Ne gondold az elefántra!* a kétezres években, George W. Bush győzelmei idején jelent meg, amikor az amerikai baloldal döbbenetesen figyelte, hogy a jobboldal nemcsak, hogy győz a választásokon, de korábban szélsőségesnek tartott nézetek simán a mainstream részévé válnak, és egészen megváltozik a politika nyelve.

Lakoff alapvetően a demokratáknak adott tanácsokat, mégis inkább őket kritizálta, és azt javasolta, tanuljanak a jobboldaltól. Akkor ugyanis éppen beérett az amerikai jobboldal több évtizedes háttér munkája és több százmillió dolláros befektetései think tankekbe és kommunikátorokba, és dominálni tudtak a vitákban. És bár az amerikai közélet és intézményrendszer a kétezres években nem feleltethető meg a magyar 2010-es éveknek, mégsem tanulságok nélküli, mit javasolt az akkori baloldalnak.

Lakoff szerint a progresszívek legnagyobb hibája az volt, hogy meg voltak győződve arról, hogy amit csinálnak és gondolnak, az a helyes. Az embereknek pedig elég elmondani a helyes tényeket, és mivel racionális lények, ebből le fogják vonni a helyes következtetéseket.

Ez viszont egyáltalán nem okos dolog, és kifejezetten rontotta a liberálisok helyzetét, hogy ezt az utat követték, írta Lakoff.

AZ EMBEREK GONDOLKODÁSA A VALÓSÁGBAN EGYSZERŰEN NEM ÚGY MŰKÖDIK, HOGY ELÉG ŐKET TÉNYEKEL BOMBÁZNI, ÉS ETTŐL MEGVÁLTOZIK A VÉLEMÉNYŰK.

A kognitív tudomány szerint sokkal inkább fogalmi reprezentációkban gondolkodunk - vagyis ahhoz, hogy elfogadjunk valamit igazságként, annak bele kell illeszkednie a bennünk élő keretekbe. Ha nem illeszkedik bele, akkor a keret marad, a tények pedig egyszerűen leperegnek.

Ezért tartják kölcsönösen ostobának egymást sokszor egymással vitatkozó konzervatívok és liberálisok, miközben úgy érzik, egyszerűen csak tényeket mondanak. Magát a módszert viszont az amerikai jobboldal jobban megértette Lakoff szerint, mint a bal, ezért sokkal többet dolgoztak a keretek kidolgozásán, mint azon, hogy csak tényeket akarjanak sorolni. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lenne jogos számonkérni az ellentmondásokat, csúsztatásokat vagy hazugságokat egy történeten, azt viszont igen, hogy politikai stratégiaként ez kevés, és ennél sokkal fontosabb a saját keret megalkotása. A Fidesznél sokat tanultak erről Arthur Finkelstein tanácsadótól, aki az amerikai közélet több évtizedes rutinjával a háta mögött a *liberálisozást* és az ellenségképzést is [tökélyre fejlesztve hozta be](#) a magyar politikába.

Így beszélnek Európa-szerte

A nyelvpolitikai eszközök a jobboldali populista politikusoknál feltűnően hasonlóak Európa-szerte, ezek az erők láthatóan egymástól is tanulnak - és nem is csak arra kell gondolni, hogy a Fidesz a Stop Soros-szöveget [egy az egyben vette át](#) Macedóniából.

A kormánypárti sajtó egyik alapszava például a sivalkodás lett, ami lényegében kigúnyolandó dolognak állítja be azt, ha valaki kritizálja a hatalmat. Ugyanígy gúnyolják a „*haladást*”, a „*jóemberséget*”, vagy a „*jogvédelmet*”.

EBBEN PEDIG KOMOLY HASONLÓSÁGOK MUTATKOZNAK MÁS SZÉLSŐJOBOLDALI PÁRTOKKAL EURÓPA-SZERTE.

Olaszországban a *buonista*, vagyis jótévő-jóakaró (a szó gúnyos értelmében) lett Matteo Salvini egyik kedvenc sértése - a belügyminiszter szerint a bürokraták és bankárok mellett a bunositák azok, akik leginkább veszélyeztetik Európát. A New York Times [nemrég épp arról írt](#), hogy az olasz nyelv aztán gazdag a sértésekben, mégis a legdurvább most az, ha valakit lebuonistáznak, ami persze főleg jogvédőkkel, és Salvini politikai ellenfeleivel szokott megtörténni. Amikor tavasszal 200 ezer tüntettek Milánóban Salviniék ellen, a politikus jóakarók karnevéljánaként gúnyolta az eseményt. A német AfD körében ugyanilyen népszerű a hasonló jelentésű *gut Mensch* - a tolerancia és segítőkészség valamiféle naiv, hülye, valóságtól elszakadt dolognak tűnik ezekben az értelmezésekben, különösen, ha bevándorlók, vagy más, ellenségként azonosított csoportokról megsegítéséről van szó.

Cas Mudde szerint a nyelvpolitikai eszközök kiemelten fontosak a mai populista jobboldal számára - és ebben a hatvanas évek baloldala jelenti számukra a mintát. Ahogy az akkori lázadó újbaloldal megváltoztatta, hogyan gondolkodnak nyugaton hatalomról, demokráciáról és nemi szerepekről, úgy tette mainstreammé a radikális jobboldal a gondolatait az utóbbi években. Például azzal, hogy a szólásszabadság eszméjét alapjaiban keretezték át, mintha csak az ő szólásszabadságukat érné fenyegetés a politikai korrektség részéről. Vagy hogy elérték, hogy a tolerancia negatív kifejezés negatív legyen sokak szemében, „jót cselekedni” pedig naiv baloldali

dolognak tűnjön. (Ehhez persze hozzájárult az is, hogy korábban a liberálisok [használták bunkósbotként](#) vitákban a populista kifejezést, mostanra viszont jócskán átlendült az inga a másik irányba.)

Feltűnt egy másik keret

A Fidesz ritkán kerül olyan helyzetbe, hogy szembetalálja magát egy egységes, tőle független keretezéssel. Amikor ez összejön az ellenzéknek, az általában látványos is: a [tavaly decemberi tüntetés hullám](#) egyik legfontosabb tényezője volt, hogy a „*rabszolgatörvény*” kifejezés elterjesztésével az ellenzék meg tudott nyerni egy nyelvi csatát, legalábbis átmenetileg.

MOST VISZONT FELTŰNT A LÁTHATÁRON EGY ENNÉL SOKKAL NAGYOBB ÉS EGYSÉGESEBB KERET: A KLÍMAVÁLTOZÁSSAL FELERŐSÖDŐ ZÖLDPOLITIKA.

Bár ez egyelőre inkább Nyugat-Európában, főleg Németországban vezetett konkrét politikai változásokhoz, Magyarországon ennyire még nem érződik, de ebben a témában benne van a lehetőség, hogy úgy rendezze át a politikai térképet, mint néhány éve a menekültválság tette.

Egyelőre az látszik, hogy a Fidesz [nem igazán tud mit kezdeni](#) a jelenséggel. Míg korábban kormánykörök is gyakran emlegették a klímaváltozást, mint a migráció mögött álló fontos tényezőt, idén tavaszra inkább az lett a keret, hogy a bevándorlás párti politikusok ezzel akarják elterelni a figyelmet a migrációról. A beszélő fejek klímahisztit és halálkultuszt emlegetve hergelik a közönség egyik részét, de közben egy másik vasat is tartanak a tűzben, mert jóval konszolidáltabb vélemények is megjelennek akár államtitkároktól is az ügyben, miközben a KDNP egyenesen zöldfordulatot vett. Attól persze messze vagyunk, hogy ennek belpolitikai következménye legyen, de [a napi.hu információi szerint](#) a Századvég már le is mérte, hogy a zöldügyek mentén könnyen fogást lehet találni a magyar kormányon az ellenzéki oldalról.

Hogy milyen ambíciói vannak a jobboldalnak, azt Békés így foglalta össze:

„Egy-egy választást akár még el is lehet veszíteni, ha a kultúrában - ami alatt nem csak a színházak műsorát és a könyvkiadást értem, hanem az emberek egymáshoz való viszonyát, a nyelvhasználatot - sikerül erősen megkapaszkodni, míg ha utóbbiban gyenge lábakon áll egy hatalom, akkor nyerhet bárhány választást, nem sokáig fog tartani az uralma vagy ha mégis, akkor sem lesz maradandó eredménye.”